

SAMENWERKING TUSSEN BOEREN EN NATUURBESCHERMERS

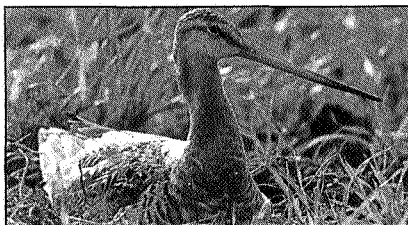
Ernst Oosterveld

In de voorgaande artikelen zijn allerlei ideeën ontwikkeld over de nieuwe wegen die de natuurbescherming voor de ontwikkeling van een geïntegreerde landbouw zou moeten gaan. Maar uiteindelijk gaat het er om die ideeën toe te passen in de praktijk. Op basis daarvan zullen ze moeten worden bijgesteld, herzien of uitgewerkt. Vele vragen doemen dan op. Waar liggen mogelijkheden voor samenwerking tussen boeren en natuurbeschermers? Wat houdt de samenwerking in en waarin wijkt ze af van traditionele vormen van samenwerking? Op welke grenzen stuit men in de praktijk? Zijn er binnen de bestaande marges mogelijkheden tot meer integratie van landbouw en natuur-, landschap- en milieubeheer?

An samenwerking vallen twee, vanuit de nieuwe natuurbeschermingsvisie belangrijke, kanten te onderscheiden: een principiële kant en een praktische kant. De principiële kant slaat op de vraag in hoeverre beide groepen elkaars doelstellingen delen en het de bedoeling is om nieuwe wegen te vinden voor integratie van landbouw en natuurbeheer. De praktische kant overheerst wanneer de wederzijdse doelstellingen en normen worden gerespecteerd, maar niet worden gedeeld. Het streven is niet zozeer gericht op het vinden van nieuwe wegen tot integratie, maar op het ondersteunen van elkaar op concrete punten tot direct wederzijds voordeel. Naast voorbeelden uit Noord-Nederland komen er ook een paar uit de rest van Nederland aan de orde omdat ze goede voorbeelden zijn van nieuwe natuurbescherming in de praktijk.

Samenwerking in Rijnstreek-Zuid

De Werkgroep Milieubeheer Leiden (WML) is een van de voortrekkers op het gebied van principiële samenwerking met boeren. WML stelt zich niet alleen natuurbeschermings-

Grutto

doelen, maar ook doelen als een redelijk inkomen en bestaanszekerheid voor boeren. Bovendien zet ze zich in voor een grotere inbreng van direkt betrokkenen bij planvorming in de streek. Deze doelen zijn voor WML gelijkwaardig en brengen haar tot het nastreven van integratie van landbouw en natuur ipv. scheiding. In haar visie is natuurbescherming in het kultuurlandschap onverbreekelijk verbonden met het boerenbedrijf en moeten voor het oplossen van knelpunten vooral de problemen van boeren opgelost worden.

In de ruilverkaveling Rijnstreek-Zuid (tussen Leiden en Alphen a/d Rijn) kritiseerde WML de gelijktijdige aanleg van Rijksweg 11, een nieuwe ontsluitingsweg dwars door de polder, polderpeilverlaging en — opvallend — de vorming van twee weidevogelreservaten. De ontsluitingsweg is niet alleen voor de natuur ongewenst, maar ook voor de boeren is het een weinig aantrekkelijke oplossing voor de problemen die ze vooral hebben met een door het gebied lopende spoorweg. Velen van hen zagen weinig heil in dure boerderijverplaatsing naar de ontsluitingsweg. Ze voelden veel meer voor een goedkopere oplossing met veetunnels onder het spoor door. Dat de ontsluitingsweg er uiteindelijk toch komt, is een gevolg van meningsverschillen tussen de boeren onderling, waardoor ze niet meer eensgezind opereerden. Voor de natuur betekent dit niet alleen

de komst van de ontsluitingsweg, maar ook dat de kans dat de nieuwe rijksweg er komt hierdoor groter is geworden. In een ander deel van het gebied ondersteunde WML het verzet van een groep boeren tegen polderpeilverlaging en de vorming van een reservaat, met als resultaat dat de peilverlaging niet doorgaat.

De samenwerking hield in dat de WML kennis en informatie ter beschikking stelde aan boeren en dat ze gezamenlijk bezwaarschriften schreven. De zeer principiële opstelling van de WML heeft niet zoveel opgeleverd. De ruilverkaveling is aangenomen en er zijn geen nieuwe vormen van integratie van landbouw en natuurbeheer ontwikkeld. Een belangrijk pluspunt van de akties is geweest dat de boeren hebben gezien dat er met milieugroepen ook valt samen te werken. Ook hebben sommige boeren ingezien dat de ruilverkaveling niet hún problemen, maar vooral die van de Landinrichtingsdienst (werkgelegenheid, mooie plannen), van Rijkswaterstaat (de aanleg van Rijksweg 11) en van de NS (die goedkoop van de spoorwegtunnels af zou komen) zou oplossen. Bovendien is duidelijk geworden dat onder boeren zeer veel belangstelling bestaat voor de natuur binnen en buiten hun bedrijf.

Waterland

Een ander voorbeeld van een principiële samenwerking is die tussen het Centrum voor Landbouw en Milieu uit Utrecht, het Contact Milieubescherming Noord-Holland en de Werkgroep Jonge boeren in Waterland, ten noorden van Amsterdam. Boeren en natuurbeschermers hebben hier gezamenlijk beheersplannen uitgewerkt. Deze zijn enerzijds beter inpasbaar in de bedrijfsvoering dan de plannen van overheidswegen, anderzijds bieden ze goede mogelijkheden voor weidevogels, tot kempflanen toe. Met nadruk wordt er in de inleiding van het beheersplan op gewezen dat het plan niet het karakter draagt van een na

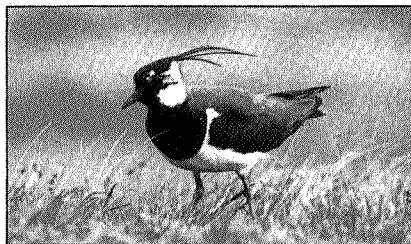
moeizaam onderhandelen bereikt compromis, maar van een gemeenschappelijk voorstel, bereikt op basis van wederzijds overtuigen. Hier ligt het wezenlijke verschil met de traditionele aanpak. In een gezamenlijk veldonderzoek werden de gevolgen onderzocht van vroeg maaien (in Waterland rond 20 mei) en voorbeweiden gevolgd door een rustperiode, voor de overlevingskansen van de legfels. Uit het onderzoek, dat overigens maar éénjarig was, bleek dat op percelen waar vroeg wordt gemaaid de kansen voor de Kievit zeer goed zijn, voor de grutto goed en voor de tureluur vrij goed. Voorbeweiding gevolgd door een rustperiode van 6-7 weken, biedt goede kansen voor de kemp-haan. Deze resultaten waren een verrassing voor de natuurbeschermers, maar een bevestiging van de praktijkervaring van de boeren. De boeren leerden op hun beurt beter vogelsoorten onderscheiden.

Bij het CMN bestond het uitgangspunt dat natuurbeheer door boeren zou moeten worden gedaan en de Werkgroep Jonge Boeren wilde een beheersplan maken waarin ook goede mogelijkheden zouden bestaan voor weidevogels. Deze gemeenschappelijke principiële uitgangspunten bleken dus tot verrassende nieuwe praktische inzichten in het weidevogelbeheer en daarmee tot een betere integratie van landbouw en natuurbeheer te leiden.

Het plan stuitte uiteindelijk op de grenzen van de ambtelijke besluitvorming. Het paste niet in de gangbare procedures.

Veenkoloniën

Een ander voorbeeld van een principiële andere opstelling vinden we bij de werkgroep Veenkoloniën. Dit is een groep van jonge boeren en boerinnen die zich bezig houdt met de problemen in de veenkoloniale akkerbouw, zoals lage inkomens en bodemuitputting. De werkgroep zet grote vraagtekens bij de gevolgen van, wat zij noemt, de moderne chemisch-technologische landbouw

Kievit

voor het milieu en staat tegelijk kritisch tov. de koude sanering onder boeren tgv. het EG landbouwbeleid. Ze pleit voor onderzoek naar de mogelijkheden van hennep-teelt voor papierproductie als alternatief voor de intensieve aardappelteelt. Hierdoor kan de eenzijdige afhankelijkheid van die aardappelteelt doorbroken worden en verdergaande bodemuitputting door een verruiming van het bouwplan tegengegaan worden. Incidenteel is er overleg met de Milieuraad Drenthe en Miliefederatie Groningen, doch dit is op louter praktische gronden. Samenwerking op meer principiële gronden vindt plaats tussen de werkgroep Veenkoloniën, andere veenkoloniale akkerbouwers en het Centrum voor Landbouw en Milieu.

Centrum voor Landbouw en Milieu (CLM)

Het CLM is een voortrekker op het gebied van de geïntegreerde landbouw en is op initiatief van een aantal natuurbeschermers in 1980 opgericht. Het wil bijdragen aan de totstandkoming van een geïntegreerde landbouw door het aandragen van informatie en het ondersteunen van activiteiten van boeren en natuurbeschermers die zoeken naar geïntegreerde oplossingen voor problemen in de landbouw. Het CLM stelt zich naast het behoud van natuur en milieu ook expliciet ten doel het behoud van werkgelegenheid in de landbouw en het verkrijgen van een rede-

lijk inkomen door boeren. In de samenwerking wil het steeds de doelstellingen van milieubehoud ter discussie stellen in afweging met de doelstellingen van boeren. Op principiële grondslag gaat het praktische samenwerking met boeren aan. Het initiatief tot samenwerking moet steeds zoveel mogelijk door boeren gedragen worden.

In de praktijk betekent dat dat momenteel op initiatief van een Drentse akkerbouwer en het CLM landbouwkundig onderzoek plaatsvindt naar milieuvriendelijke oplossingen voor de problemen in de intensieve aardappelteelt. Men bekijkt de effecten van drijfmest op het aardappelcystenaaltje (de veroorzaker van aardappelmoehheid), de mogelijkheden van terugdringing van de grondontsmetting door geleide bestrijding (dwz. bestrijding wanneer echt schade kan worden verwacht ipv. bij voorbaat al) en de mogelijkheden van beheersing van aardappelopslag (een van de belangrijkste oorzaken van besmetting met het aardappelcystenaaltje). Bovendien ondersteunt het CLM de akkerbouwer in zijn pogingen om versoepeling te bewerkstelligen van de voorschriften voor aardappelmoehheidsbeheersing, zodat er meer ruimte ontstaat voor telers met andere effectieve methodes.

Een ander voorbeeld van de CLM-aanpak is een voorlichtingsproject (ism. het Rijks Instituut voor Natuurbeheer en boeren) voor boeren over de voor- en nadelen van houtwallen. Het heeft tot doel om mogelijkheden aan te geven om de voordelen te maximaliseren en de nadelen te minimaliseren (bv. het hout gebruiken voor verwarming op het bedrijf). Het CLM speelde ook een belangrijke bemiddelende rol in de samenwerking tussen de Werkgroep Jonge Boeren Waterland en het Contact Milieubescherming Noord-Holland.

De CLM-inspanningen zijn er vooral op gericht binnen de bestaande marges een betere integratie van landbouw en natuurbeheer mogelijk te maken.

Normaal Waterpeil

Het Aktiecomitee voor Normaal Waterpeil is actief in Dantumadeel en Tietjerksteradeel ten oosten van Leeuwarden. In het aktiecomitee zitten 3 veehouders en 2 natuurbeschermers op persoonlijke titel, die zich verzetten tegen de plannen van het waterschap en de ruilverkaveling Tietjerksteradeel voor een peilverlaging tot 1-1,5 m onder het maaiveld. Het is een afwisselend gebied met hogere zandgronden, klei-op-veen- en veengronden

Het aktiecomitee vindt dat boeren die dat willen, ook in de toekomst een niet verlaagd peil moeten kunnen handhaven. Het vecht niet het recht aan van boeren die wel diep-ontwatering willen en het verzet zich ook niet tegen verdere uitvoering van de ruilverkaveling. Deze is namelijk al lang aangenomen. Het aktiecomitee is van mening dat door de waterpeilverlaging de boeren een andere bedrijfsvoering opgedrongen wordt met hoge investeringen waar naar hun mening geen vermindering van arbeid en voldoende produktieverhoging tegenover staat. Het wijst bv. op het grote risico van droogteschade, op de noodzaak een beregeningsinstallatie aan te schaffen en op de schade die dat weer aan de graszode kan teweegbrengen, met als gevolg dat er vaker nieuw gras moet worden ingezaaid. Ook moeten weidepompjes worden geplaatst omdat de sloten het vee niet meer kunnen keren. Daarnaast wijst het aktiecomitee op de achteruitgang van de plantengroei, de weidevogelstand en het zoogdieren- en insectenleven tgv. de peilverlaging. Ook schade door — in dit gebied veel voorkomende — ganzen zal in pas ingezaaide percelen groter zijn dan op de traditionele grasmat.

Bij een handtekeningactie bleek zo'n 40 % van de boeren in het aktiegebied achter de eisen van het aktiecomitee te staan. Ook andere individuele natuurbeschermers en de Friese Milieuraad ondersteunen de aktie.

Principieel stellen de natuurbeschermers zich op het standpunt van keuzevrijheid voor de boeren en wijzen de boeren op de nadelen voor de natuur. De afspraak dat het alleen over het waterpeil gaat, is een essentiële voorwaarde om de samenwerking praktisch mogelijk te maken. De overige doelstellingen van de ruilverkaveling worden door de natuurbeschermers gerespekteerd en staan verder niet ter discussie.

Boeren en wetenschappers

Een andere vorm van praktische samenwerking vindt plaats door ondersteuning van de Biologiewinkel van de Rijksuniversiteit Groningen aan boeren in het Westerkwartier en bij Harkstede. Deze boeren hebben een relatief extensieve bedrijfsvoering en verwachten schade tgv. ontwatering in het kader van ruilverkaveling. Door middel van een graslandkartering werd door een groep biogiestudenten aangetoond dat het grootste deel van de percelen een optimale vochtvoorziening heeft en nu al hier en daar droogtegevoelig is. De boeren namen het initiatief tot samenwerking. De Milieufederatie

Onkruidverdelgingsmiddelen

tie Groningen werkte mee met de indiening van bezwaarschriften.

Beide boeren kiezen, oa. uit oogpunt van een verantwoord milieubeheer, voor een extensieve bedrijfsvoering, waarmee ze principieel de doelstellingen van de Milieufederatie delen. De ervaringen van dergelijke "eigenwijze" boeren kunnen van belang zijn voor de ontwikkeling van een geïntegreerde landbouw.

Alternatieve energie

In de provincie Groningen werkt een groep boeren, burgers en buitenlui samen in de Stichting Alternatieve Groninger Energie (SAGE). Deze stichting is opgericht op initiatief van een groepje christelijke plattelandsjongeren en stelt zich ten doel de toepassing van alternatieve energie in de landbouw te stimuleren en de contacten tussen boeren en stedelingen te verbeteren. Beiden streven naar een zuiniger gebruik van energie. Door een systeem van borgstelling staan stedelingen garant voor investeringen in alternatieve energie op de boerderij. Naast de plattelandsjongeren zijn er mensen in aktief vanuit de Anti-Kernenergie Beweging en uit de hoek van de alternatieve energie.

Windenergie tussen Fokshol en Kolham

Eind 1982 is de eerste windmolen geplaatst bij een ligboxenbedrijf in Westerwijtwerd. De resultaten zijn zeer gunstig. De molen heeft na 1½ jaar al een rendement van 15 %. Momenteel wordt er gewerkt aan drie windmolenprojecten: 2 bij varkenshouders en 1 bij een melkveehouder.

Natuur in de landbouw

In Friesland is een voorlichtingsproject opgezet door de Friese Milieuraad en het Landbouwschap over de nog aanwezige natuurwaarden op het moderne landbouwbedrijf. Het is de bedoeling dat er een brochure verschijnt met tips voor praktische beheersmaatregelen voor oa. de beplanting "op het hiem" rond de boerderij, voor vogels rond de boerderij en voor oever- en slootbegroeiing en -fauna. Het project heeft drie uitgangspunten: medewerking van boeren gebeurt op basis van vrijwilligheid, geen inkomensachteruitgang voor de boer, en er bestaat een milieuvriendelijke instelling bij boeren.

Deze vorm van samenwerking is overigens nauwelijks principieel te noemen omdat het noch voor de Milieuraad noch voor het Landbouwschap een andere houding tov. elkaars doelstelling inhoudt. Wel is het een betere benutting van de marges die er binnen

beider doelstelling aanwezig zijn.

Zoals blijkt zijn er vele verschillende mogelijkheden tot samenwerking. Zeker op konkrete, afgebakende terreinen is goed zaken te doen tussen boeren en natuurbeschermers. Ze vestigen de aandacht op de marges die nog in een moderne bedrijfsvoering bestaan voor natuurbeheer. Door elkaars belangen te ondersteunen waar ze overeenkomen en te respecteren waar dat niet het geval is, kan geleidelijk een sfeer ontstaan, waarin ook diepergaande knelpunten tussen landbouw en natuurbescherming aan de orde kunnen komen.

In dit licht gezien vormt samenwerking op beperkt terrein een belangrijke stap in de richting van een diepgaander samenwerking, waarvoor een meer principiële ondersteuning van elkaars doelstellingen nodig is. Dat dit verrassende nieuwe inzichten voor de integratie van landbouw en natuurbeheer kan opleveren, laat het Waterlandse voorbeeld zien.

Voornaamste geraadpleegde literatuur

- Benvenuti, B.*, De Technologische-Administratieve Taakomgeving (TATE) van landbouw-bedrijven, Marquetalia, nr. 5, 1982, pag 111-136.
CBTB-afdeling Groningen, Proeve van een nieuw EE-G-landbouwbeleid, Groningen, 1981.
Dekker, J. e.a., Boeren en natuurbeschermers op weg naar nieuwe verhoudingen, Natuur & Milieu, nr. 4, 1980, pag 3-11.
Dekker, J. en T. van Leeuwen, De natuur is achter-

haald, WLO-mededelingen, nr. 3/4 1982, pag 114-125.

Edel, B. e.a., Geïntegreerde Landbouw, uitg. Vereniging Milieudefensie, Waddenvereniging Harlingen, 1980.

Ekologie, themanr. Natuur en Landbouw, nr. 3/4, uitg. Strohhalm, Utrecht, 1982.

Haas, W. de, Houtwallen op het boerenbedrijf, uitg. CLM, Utrecht, 1982.

Jaarverslag CLM 1982, Utrecht, 1983.

Kattler, H. en J. Kropman, Te praot'n valt'r altied, Twentse boeren over de inpassing van natuur- en land- schapszorg in hun bedrijfsvoering, uitg. Instituut voor Toegep. Sociologie, Nijmegen, 1983.

Landbouwstructuurnota provincie Groningen, uitg. Provinciale Directie voor de bedrijfsontwikkeling / Provinciale Raad voor de bedrijfsontwikkeling, Groningen, 1982.

Logemann, D., E. Reehorst, G. J. Baaijens en A. P. Grootjans, De grasmat van het Zuiderland, uitg. Biologiewinkel, RU, Groningen, 1981.

Logemann, D., Landbouw in Rolde, skriptie, uitg. afd. Wetenschap en Samenleving, Biologisch Centrum, Haren, 1983.

Marquetalia, themanr. Landbouw of Natuur, nr. 3, uitg. De Uitbuut, Wageningen, 1980.

NAJK, Boer Blijven, Den Haag, 1979.

NAJK, Landbouw, Natuur en Landschap en het Beleid, Den Haag, 1980.

Offermans, H. e.a., De mogelijkheden van biogas in de landbouw, studentenverslag, uitg. MSG, RU, Groningen, 1982.

Oosterveer, P., Het is je moeder niet, over hoe boeren omgaan met de natuur, skriptie, uitg. vakgroep sociologie en sociografie, LH, Wageningen, 1982.

Samenwerkingsverband van de Werkgroep Jonge Boeren Waterland, Contact-Commissie Milieubescherming Noord-Holland en CLM, Beheersplan Waterland, 1982.

Stichting Natuur en Milieu, Door productiebeheersing naar een ander landbouwbeleid, 's-Graveland, 1979.

Stichting Natuur en Milieu, Handleiding Landinrichting, Utrecht, 1983.

Stichting Natuur en Milieu, Superheffing . . . en wat dan?, Utrecht, 1984.

Studiegroep ruilverkaveling 'Roide' en 'Anloo', Moet dit zo doorgaan?, uitg. Milieuraad Drenthe, Assen, 1973.

Utrechtgroep, Samenwerking tussen boeren en natuurbeschermers, ervaringen en perspectieven, (in voorbereiding).

Weijden, W. J. v.d. e.a., Het dilemma van de nationale landschapsparken, uitg. Stichting Natuur en Milieu, 's-Graveland, 1977.